

Da li nacionalizovati banke?

Da li se sjećamo jedne tvrdnje iz prirodnih nauka: validnost svake teorije dokazuje se na ekstremima? Zar kriza nije jedna ekstremna situacija, neuobičajeno stanje u ekonomiji? Ako jeste, da li se krizna situacija može iskoristiti za testiranje tačnosti mnogih tvrdnji i opravdanosti postojanja institucija „potpuno prihvatljivih“ za normalna vremena?

Zar se ne možemo zapitati: ako je neka institucija ili organ nemoćna u kriznim vremenima, zašto je toliko moćna u „normalnim“ nekriznim vremenima?

Da li ovo pitanje možemo uputiti svim regulatornim institucijama na finansijskom tržištu i tržištu kapitala? Kakva je npr. moć Centralne banke da rješava ovu krizu? Da li je njeno rješenje u nacionalizaciji banaka, kako se predlaže? Da li je potrebno da privatne banke u Crnoj Gori pretvorimo u javni servis da bi riješili krizu u kojoj se nalazimo? Možemo li zamisliti da banke rade na principu rada državne TV – kao javni servis? Ko će biti vlasnik ili suvlasnik tog servisa? Da li ima dileme da će to biti država? Ako je država vlasnik, zar se ne može postaviti mnoštvo pitanja? Npr. da li će nacionalizovana banka (čitaj država) moći da garantuje za sve depozite, kredite, i sl? Sa čijim novcem se to može garantovati? Da li se možda sjećamo stare devizne štednje i snage garancija tadašnje države SFRJ? Zar građani SFRJ nisu izgubili milijarde dolara u potpuno regulisanim državnim bankama, za čije poslovanje je garantovala država?

Da bi se banke nacionalizovale potreban je novac – odakle novac za nacionalizaciju banaka, odnosno dugova banaka? Zar nacionalizacija u osnovi nije preuzimanje dugova i loših kredita banaka od strane države? Da li je novac za to od poreskih obveznika (građana) ili iz zaduženja? Ili možda treba da uvedemo svoju crnogorsku valutu, kako ovih dana predlažu neke ekonomske neznalice, pa da imamo novca u Crnoj Gori, kao i 1993. kada smo svi bili hiperinflatorni milijarderer?

Da li je moguće da imamo tako kratko pamćenje ili možda nismo naučili lekciju iz sopstvenog iskustva?

Zašto „strategiju“ o nacionalizaciji banaka u Crnoj Gori otkriva Direktor Centralne banke Crne Gore, koji je prije svega administrativni menadžer ove institucije? Zar ne postoji Savjet Centralne banke? Da li postoje i neki eksperti unutar banke? Da li se ovakve najave „strategije“ mogu vršiti na usputnim sastancima? Da li su emiteri te najave svjesni kako to utiče na vraćanje povjerenja u banke u Crnoj Gori?

Možda činjenica da je Centralna banka Crne Gore najprofitabilnija banka u Crnoj Gori (profit od oko 30 miliona EUR u 2008.godini) podstiče mišljenje da će i privatne banke, kada pređu u vlasništvo države isto tako uspješno poslovati? Zar i toliko veliki profit centralnog regulatora nije početak nacionalizacije banaka kroz visoke tarife i provizije?

Zaista, da li jedan bankarski sistem može biti zdrav, ako najveći profit u tom sistemu ostvaruje regulator, odnosno Centralna banka?

Da li regulator može, odnosno ima pravo da naredi dokapitalizaciju banaka, kao što se najavljuje? Da li dokapitalizacija treba da bude slobodna odluka vlasnika i menadžera banke? Ko ima pravo da se miješa u svojinska prava vlasnika banke? Zar banka nije preduzeće? Ako može da propadne preduzeće – zašto ne i banka?

Radi daljih rasprava o ekonomskom sistemu, ne samo u Crnoj Gori, potrebno je cjelovito ispitati pitanje: ako smo imali tako sposobne regulatore banaka, otkud kriza? Ako smo imali hiper-regulisano bankarsko tržište (a jesmo jer su to upravo tvrdili regulatori), a i pored toga je došlo do krize, da li je rješenje ponovo u povećanju regulacije? Da li je upravo ključni zadatak regulatora da bankarski sistem ne uđe u krizu?

Ako se u krizu ulazi **nezavisno od volje i rada regulatora**, zar se ne može postaviti logično pitanje: **pa čemu služi regulator** ako ne može da spriječi krizu i ako **ne može to da riješi**? Pitam sebe kako prije desetak godina nisam razumio Henry Manne-a (koji je bio kandidat za Nobelovu nagradu iz ekonomije) koji je kazao da je FED (Federalne Rezerve Amerike – Američka centralna banka) toliko napravio grešaka od 1914, kada je osnovan, i tako načinio ogromnu štetu američkoj ekonomiji, „što će se razumjeti tek nakon dužeg vremena“?

Zašto malo više ne istražujemo istoriju centralnog bankarstva i kod nas i u Istočnoj Evropi? Čemu je i kako ono služilo u socijalizmu? Biznisu ili politici? Čemu sada obavezne rezerve banaka? Zar kriza ne pokazuje besmislenost tog instrumenta? Zar kriza ne pokazuje da je to samo instrument koji širi strah od regulatora i regulatoru daje besmislenu moć? Čemu sada pojačana regulacija banaka i postroživanje kriterijuma koje treba ispuniti koje najavljuje novi crnogorski zakon? Kome banke da se okrenu: tržištu ili regulatoru? Ko stvara novac? Tržište ili regulator? Ako regulator već ima tako veliku ulogu – ko je odgovoran za depozite: banka ili regulator?

Da li je novac sam po sebi cilj, ili je novac sredstvo do cilja? Da li je moguće imati novac bez proizvodnje roba i usluga? Da li nam novi novac (dokapitalizacija) treba da bi popunili već velike rupe u bankama ili da se podstaknu sva tržišta kroz podsticanje proizvodnje roba i usluga? Zar opet ne dolazimo do važnosti otklanjanja barijera biznisu? Zar ne shvatamo važnost otvaranja novih biznisa, novih porodičnih malih preduzeća za rješavanje finansijske krize? Zar jedna od barijera biznisu nije upravo prekomjerna i netržišna regulacija bankarskog sektora? Da li je sputavanje banaka i najavljeno

uvođenje „svjetskih kriterijuma“ regulacije u situaciji kada banke hvataju vazduh, najbolja strategija regulacije u uslovima krize?

Da li se sjećate jedne indijanske mudrosti koja savjetuje da kad jašete mrtvog konja, najbolja strategija je da sjašete sa njega? Da li je sadašnji sistem regulacije zapravo taj mrtvi konj?

Isto tako, da li banke razmišljaju o smanjenju kamatni stopa, koje treba da budu i niže od onih po kojima su davale mnoge kredite i do sada? Odakle će biti bankama novac za njihove troškove i egzistenciju, ako se ugasi njihova osnovna aktivnost – krediti? Ako se traži novac za sanaciju dosadašnjeg stanja i ako se povećava konstruktivistička (netržišna) regulacija banaka, šta će biti sa bankarskim tržištem? Pogled banaka ka državi kao spasu s jedne strane i sve veće i strožije i netržišnije regulisanje banaka sa druge strane – da li to vodi ka ozdravljenju bankaraskog biznisa?

Da li se u vrtlogu stare logike i ponašanja treba nadati da će život ipak naći neko novo rješenje? Da li će tržište naći nove načine kreditiranja? Da li može neko zabraniti da tržište smisli novi način da nastavi sa kreiranjem novih kredita, kada je to obostrano korisno – i za davaoca i za primaoca kredite?

Da li su sve ovo pitanja koja **traže oslobađanje** od mnogih predrasuda, starih rješenja, uniformisanih „McDonald’s“ rješenja, otrcanih IMF rješenja, kao i oslobađanje od pretpostavke da su sve postojeće državne institucije vječno neophodne - od Boga uspostavljene? Zar se na vrijeme ne treba spremiti za budućnost koja je počela i koja traži ozbiljno redizajniranje regulacije i njeno usaglašavanje sa fundamentima tržišta? Da li je (ne)znanje možda ključna prepreka da se ide u tom pravcu? Ili su možda ključna prepreka decenijski etablirani interesi u „vječnim“ institucijama države?

Da li će možda ključna lekcija ove krize biti: **Ništa nije vječno, pa ni postojeći regulatori!**